

A tedaj sem skoro odskočil. Oni, katerega sem ugledal v ogledalu, nisem bil jaz. Oni je bil moj oče. Da, prav tista vdrta lica, tista dolga, siva brada, globoko vdrte, ugasle oči. Vse je bilo njegovo! In vendar sem moral biti jaz, kajti, kadar sem se premaknil jaz, premaknil se je istotako i oni v ogledalu!

In tedaj me je zopet za hip prešinila zavest, da sem zblaznil. Odskočil sem od ogledala, glasno se zasmeljal, sam ne vem več, čemu.

V tem sem bil prišel do okna, ki je držalo na ulico. V tem hipu, ko sem se nagnil, da bi videl tja doli, je mimo zdrdrala kočija. V njej pa je sedel stari tovarnar s svojo lepo nevesto. In nevesta je privzdignila glavo ter pogledala gori. In ta pogled mi je presunil dušo in telo.«

Ko je umolknil, je zrl na vrt nekam zamišljeno. A jaz sem opazil, da preteklost še ni za njim, da še ni pozabljena!

„Lex Heinze“.

Spisal I. Svoboda.

Fin de siècle poganja na vseh koncih in krajih sveta prav eksotično cvetje. Čimbolj se bližamo pragu novega stoletja, tembolj se trudi reakcionarna, v naši zastareli Evropi sedaj tako »moderna« struja, ovekovečiti se s kakim novim junaštvom. Zadnje mesece je bila poskusila celo na Nemškem napad na umetniško in pisateljsko svobodo.

V nemškem državnem zboru je bila predložila konservativna stranka neki zakonski načrt proti pohujšanju, ki ga provzročajo baje upodabljaajoči umetniki (slikarji in kiparji), potem pisatelji, zlasti dramatik z nemoralnimi dramami.

Pravi škandal pa je, da je ista stranka ob istem času predložila tudi paragraf o omejitvi velikomestne nenravnosti. Pisatelje, slikarje in kiparje so ti ljudje vrgli v eden koš z demimondkami in raznimi rufijani.

Zakonski predlog o zboljšanju npravstvenega stanja nemškega ljudstva nas seveda tukaj nič ne briga, ker je gotovo potreben.

Pečamo se samo s takozvanim umetniškim in dramatičnim paragrafom, ki se per nefas tudi prišteva k takozvani »lex Heinze«.

Ne da se tajiti, da so živali na svetu »umetniki«, ki so zlorabljali svoj talent, ga prodajali za umazane denarne spekulacije, za nizke namene in tako prostituirali umetnost samo. Bili so med Francozi, Nemci, Lahi in Angleži pisatelji »novelisti«, ki so namenoma pisali opolzle, pornografske romane, računjajoč z nizkimi instinkti ljudskih mas; bili so »slikarji«, ki so namenoma služili takim pikantnim instinktom in »ustvarjali« lascivne zmazke. Toda taki »pisatelji« in taki »umetniki« so se obsodili že sami. Zgodovina književnosti in umetnosti jih ni nikdar prištevala resnim ljudem, ampak je šla še vsekdar molče preko njih na dnevni red.

Ako se zaradi posebnih slučajev hoče uvesti kar splošen zakon proti zlorabi umetniških in pesniških darov — potem nastane opasnost, da zadene zakon sveto poezijo in umetnost samo.

Saj vemo, kako se zakoni često svojevotjno »razlagajo« in komentirajo! Vemo, kakšni bornirani birokrati, kakšni filistri in črnilski kuliji brez duha, ukusa in srca so neredkokrat tisti ljudje, ki bi imeli po svojem poklicu v praksi izvajati »lex Heinze« proti pisateljem, pesnikom, slikarjem in kiparjem!

In reakcionarna struja, ki je bila še vsekdar sovražna vsaki svobodomiselni, pravi umetnosti in pesniški misli, bi imela v »lex Heinze« imenitno orožje, s katerim bi uničevala vsako svobodno umetniško gibanje na polju pesniške, novelistične, dramatične književnosti ter na polju upodablajočih umetnosti sploh.

Tem ljudem ni zadoščala več cenzura, kateri se mora ukloniti vsaka knjiga, predno izide; ni jim bila dovolj gledališka policijska cenzura, brez katere se ne sme igrati na odru nobena drama.

Hoteli so ustvariti še poseben zakon — kričeč anahronizem v sedanji dobi.

Kdor je te zakonske predloge čital, moral je slutiti, da nastane opozicija, da se vzdigne vihar med svobodomiselno inteligencijo, med pisatelji, pesniki, med slikarji in kiparji.

In vihar se je vzdignil, protest se je porodil in si dal energičnega duška.

Začetkom marca so sklicali v Berlinu protestni shod proti zloglasni »lex Heinze«.

V neki za to najeti veliki dvorani se je bilo zbralo na tisoče izobražencev. Tu si videl učenjake, pisatelje, pesnike, žurnaliste, dramatike, glediške igralce, slikarje in kiparje. Pridružil se je bil tudi stari zgodovinar Mommsen.

Prvi se je oglasil kipar Eberlein, ki je v svojem govoru naglašal, da ima umetnik pravico obrazovati in upodabljati nago človeško telo. »V začetku novega stoletja« — rekel je govornik — »ko smo se nadejali še svobodnejšemu razvoju naših nazorov, nas hočejo izročiti policiji; naše umotvore hočejo podvreči kritiki naših redarjev! Ali morejo policijski organi razumeti, da je nagota plemenita in sveta? Ali morejo takšni ljudje razumeti, da je nagi človek, kakor je prišel iz rok stvarnikovih, krona vsega stvarjenja in vse umetnosti vkljub vsem filistrom in Tartufom? Celu religiozne umetnosti si ne moremo misliti brez študije nagote. Umetnost mora imeti pravico, da upodablja nago telo, kadar in kakor se ji pač dozdeva potrebno za njene svrhe. Nagota v umetnosti sama na sebi ni pohujšljiva, zakaj vsaka umetnost je že itak — obleka« . . .

Znani dramatik Sudermann je omenil v svojem govoru najprej, kako se je (nemška) drama osvobodila tradicionalnih zgodovinskih snovi preteklih desetletij ter si postavila nalogo, kazati življenje, kakršno je. Zagovorniki zakona Heinzejevega se pravzaprav ne bojujejo proti moderni drami, ampak proti novemu času. Ker tega novega časa ne morejo uničiti, razbiti hočejo zrcalo, ki hoče kazati ta novi čas — novo dramo. Lex Heinze preti dramatikom, ki se pregreše proti nramnosti (v svojih dramah), s kaznijo. To je naperjeno seveda proti novim dramatikom sploh, katerim se vedno očita, da so nemoralni, ker se ne ravnaajo več slepo po načelih tradicionalne šablonske morale in na odru ne kažejo samih angelov in svetnikov, ampak ljudi, kakršne srečavamo v življenju — ljudi dobre in slabe . . . Moderna drama naj bi po željah teh nazadnjakov izginila z odra, namesto nje pa naj bi nastopile dramatične galerije pruskih kraljev . . .

V tem boju proti »lex Heinze« — končal je Sudermann — moramo vztrajati vsi. Končno se je bila na tem protestnem shodu sprejela ta-le resolucija:

»V državnem zboru sklenjena, silo raztegljiva in na razne načine razlagljiva, za velik kulturnen narod sramotna »lex Heinze« pomenja veliko opasnost za svobodni razvoj (nemške) književnosti in umetnosti. Shod protestuje odločno proti temu zakonskemu predlogu in pričakuje, da bode narodno zastopstvo pri sklepnem posvetovanju te zakonske določbe zavrglo« . . .

Ne smemo se čuditi, če se je tudi umetniško mesto par excellence, Monakovo, oglasilo z energičnim protestom proti »lex Heinze«.

Dne 8. marca se je bil sešel tamkaj velikanski protestni shod, ki se ga je udeležilo 4000 ljudi.

Vseučiliški profesor dr. Lipps je rekel med drugim:

»Prvi predmet umetnosti je in ostane človeška prikazen, kakršna je prišla iz rok stvarnikovih. To najveličastnejšo stvar nam hočejo izmakniti ljudje, ki o njej ne razumejo ničesar. Umetnost prisili človeka, da se povzdigne nad samega sebe. To nalogo ima umetnost . . . Najveličastnejša stvar se oblati, če se je kdo dotakne z umazanimi rokami . . . Vsled zakona Heinzejevega bi sodili umotvore ljudje, ki v takih rečeh niso kompetentni, pa najsi bodo sami na sebi še taki poštenjaki . . . Denunciantstvo bo cvetlo in se obračalo proti umetnosti. Ubili nam jo bodo. Lex Heinze je simptom današnje dobe. Tudi svoboda znanosti je v nevarnosti. Poguba preti najsvetejši stvari, ki jo ima človek — svobodi prepričanja . . . Ali narod, ki se je odpovedal svobodi duha, je izgubljen, in ni ga škoda, če pogine . . .«

Glediški ravnatelj Stollberg se je potegoval za svobodo dramatičnih predstav.

Advokat dr. Bernstein je rekel: »Kaj je lepota, kaj je umetnost, tega se učimo pri Shakespearju in pri Michelangelu, ne pa pri ljudeh, ki sede na prestolih, ki so si jih naredili sami . . . Lex Heinze je prava sramota za narod; ta zakon je za rufijane in demimondke, čijih nravnost sega tako daleč, kakor sega oko redarjevo« . . .

Državni poslanec Vollmar je poudarjal, da imajo: znanost, umetnost, književnost in delo vzajemne interese, zato se morajo učenjaki, umetniki, literati, pesniki in pisateji in delavci vzajemno podpirati ter braniti svojo svobodo . . .

Pesnik Paul Heyse pa je poslal tale pozdrav:

»Sie wollen die Künste dreist entmannen und entmündigen,
am göttlich freien Geist der Schönheit sich versündigen;
wie blöf und blind sie's treiben —
der Sieg muss uns verbleiben!«

Nazadnje se je sprejela podobna resolucija kakor v Berlinu.

*

Vse je bilo radovedno, kako se bo stvar razvijala pri vseh treh čitanjih v državnem zboru. In ne samo Nemci, vsa Evropa se je zanimala, sprejme li se »lex Heinze« in postane li zakon ali ne. Borba je bila huda. Konservativci so delali na vso moč, da obvelja njih nazadnjaški zakonski predlog. Na drugi strani pa je zbirala svoje

moči opozicija. In ta opozicija je bila — to se mora poudariti — najboljši del nemškega naroda, njegova najvišja inteligencija, njegova elita. Razume se samo ob sebi, da so z opozicijo proti »lex Heinze« glasovali tudi socialisti.

Ne moremo si kaj, da se ne bi ozrli na nekatere govornike, ki so govorili contra.

Že imenovani poslanec Vollmar je rekel med drugim:

»Poniževalno je in nespodobno za umetnost, da naj sedaj, ko smo razpravljali o prostituciji, takoj in neposredno razpravljamo o umetnosti. Prinesel sem vam s seboj zbirko umotvorov, ki jih je policija zaplenila. Med temi umotvori se nahajajo slike Rubensove, Correggiove, Canove. Celo religiozna slika, Gabriela Maksa »Pietà« je »lascivna« . . . Sicer pa so nekateri gospodje v centru v nasprotju z umetniškimi tradicijami svoje cerkve. Stara cerkev je bila vsekdar brez predsodkov nasproti stari klasični umetnosti. Cerkev je pustila na verskih krajih celo nagoto v antični umetnosti, ne da bi se bila bala, da bi se kdo pohujšal. Koliko krasnih umotvorov pa je ustvarila šele renesansa, ki so jo papeži sami najbolj podpirali! Pomislite samo na nage umotvore v Sikstinski kapeli! . . .

Kdor hoče umetnosti vzeti pravico, da bi smela upodabljati nago telo človeško, ta ji jemlje svobodo, ki je njen življenski pogoj . . . Takisto je z dramatično umetnostjo! Pesnik mora upodabljati in opisavati človeško življenje ne, kakor bi rad, ampak kakršno je življenje v dejstvenosti. Če najde v človeškem življenju temne npravne strani, ne sme iti mimo z zaprtimi očmi. Tudi erotični problem, ki je v življenju važnejši, nego si domišljajo nekateri ljudje, mora pesnik jemati v poštev . . . Ne, gospoda, umetnosti vi ne boste ubili, pa storite, kar hočete!«

Poslanec Müller je rekel: »Svobodna književnost in svobodna umetnost sta bili reakcionarjem še vselej in povsod trn v peti« . . .

*

In opozicija najinteligentnejših slojev nemškega naroda je res zmagala! Zanimivo je, da je opoziciji v zadnjem trenutku priskočil na pomoč celo mladi knez Hohenlohe ter energično govoril proti »lex Heinze« za svobodo umetnosti. Vlada si je — premislila in iz bojazni pred obstrukcijo, ki so jo bili svobodomiselnih poslanci spretno uprizorili, je umaknila »lex Heinze«, v kolikor se seveda tiče upodabljajočih umetnikov, dramatikov, pesnikov in pisateljev sploh, in jo odstavila z dnevnega reda. S tem je ta anahronistični zakonski predlog pokopan in ne vstane več od mrtvih.

Zakaj pišemo o »lex Heinze« v »Ljubljanskem Zvonu« in zakaj omenjamo slovesnih protestnih shodov proti temu zakonu?

Prvič zato, ker se je pri nas na Slovenskem tudi brez »lex Heinze« že od nekdanj — recimo od Prešernovih časov — preganjala vsaka svobodna beseda v književnosti, in ker ni nobenega dvoma, da se bodo preganjali in napadali pri nas tudi upodablajoči umetniki, ki bi hoteli s pristnimi umotvori na dan. Letošnjo ješen se ima vršiti v Ljubljani prva slovenska slikarska in kiparska razstava. In baš za to razstavo se bojimo, da bodo razni slovenski nazadnjaki delali ovire, če bi poslal kak umetnik kako premalo skrbno oblečeno Evo na ogled . . .

Drugič, ker se bore tudi slovenski neodvisni pisatelji in umetniki za svobodo v sferah svojega ustvarjanja. Slovenske književnike in umetnike veseli, da je svobodomiselná nemška inteligencija v Berlinu in drugod slovesno protestovala proti nazadnjaškim nakanam raznih visokih in nižjih filistrov ter da je končno tudi zmagala.

Tretjič so povedali branitelji pisateljske in umetniške svobode toliko lepih in zanimivih misli v prilog dobri stvari, da se nam je potrebno zdelo, podati jih našim čitateljem v premišljevanje.

In četrtič se nam je potrebno zdelo omeniti prusko »lex Heinze«, ker od Berlina do Dunaja ni daleč, in ker je javna tajnost, kako radi in po opičje oponašajo dunajski reakcionarji vse, kar se godi v državi »der Gottesfurcht und frommen Sitte«. Nemogoče ni, da bi se tudi v Avstriji poskusila vtihotapiti kakšna »lex Heinze« — ki bi tukaj dobila kako drugo ime —. Če bi se zgodilo tudi pri nas kaj takega in bi izkušali utesniti in omejiti pisateljem in umetnikom tisto ubogo pičlo svobodo, ki so jo imeli dosedaj, potem bi bili hudo prizadeti tudi skromni slovenski pisatelji in umetniki. Prepričani pa smo, da bi se v takem slučaju tudi pri nas sešel shod, ki bi protestoval proti vsakemu napadu na pisateljsko in umetniško svobodo . . .

Književne novosti.

Uvod v narodno gospodarstvo. Po Maurice Blockovi knjigi »Petit manual d' économie pratique« uredil Vekoslav Kukovec. V samozaložbi. — Tisk tiskarne sv. Cirila in Metoda v Mariboru. 153 strani.

Na slovenskem jeziku ni znana referentu nobena knjiga o narodnem gospodarstvu, katero bi bilo možno resno vpoštevati. Vse, kar se je pri nas dosedaj o tem pisalo, izvzemši par posamičnih, Bog ve kod raztresenih člankov o specialnih vprašanjih, je le plod diletantizma in žalibog prav revnega dile-